

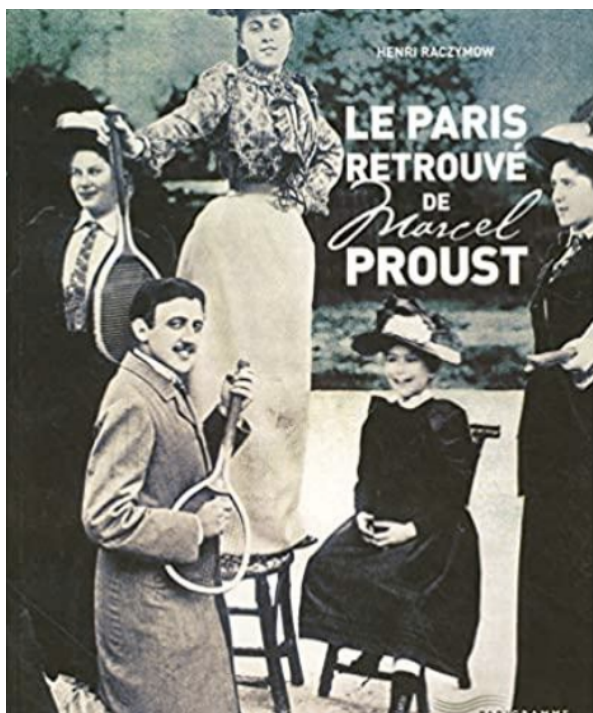
David Damrosch
Harvard University

Девід Дамрош
Гарвардський університет

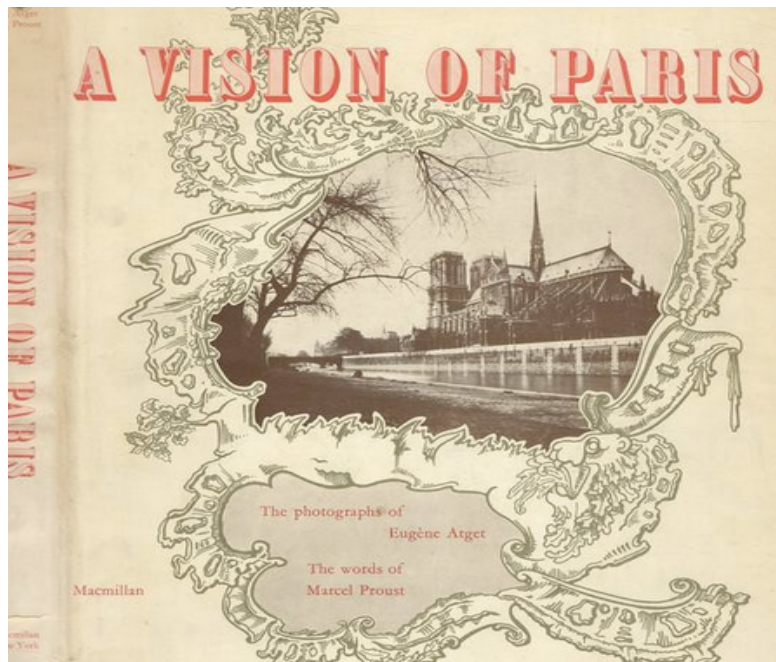
18 травня 2020

Париж: Марсель Пруст “У пошуках утраченого часу”

Так багато письменників увічнили Париж, - або ж Париж увічнив стількох багатьох письменників, - що жоден з них не може виділитися окремо, як Діккенс у Лондоні, Джойс у Дубліні, чи Мурасакі Сікібу в Кіото. Однак для мене Париж - це Пруст, і я навряд чи єдиний в цьому твердженні. Багато книг, що наповнені фотографіями вигляду вулиць тієї епохи та портретами "справжніх" людей – прототипів персонажів Пруста, прагнуть повернути нас у світ письменника. Мій фаворит у жанрі "Прустового Парижа" - це альбом, на обкладинці якого зображений привабливий молодий Марсель - справжній, а не вигаданий, – що намагається заспівати серенаду молодій подрузі на тенісній ракетці, яка служить йому за гітару.

Якщо б тільки видатний роман Пруста зміг повернути йому втрачений час, так як він тепер має силу відновити для нас життя і час письменника, неначе у томі, що поєднує уривки з творів Пруста з фотографіями паризького фланера Ежена Атже:

Стремління пошуку "справжніх" місць Пруста було настільки потужним, що місто літнього відпочинку його сім'ї Ільє, що й стало прототипом для роману "Комбре", фактично було перейменовано:

Ми не повинні забувати, що всі ці місця, люди та речі, які їх заселяли, з часом перетворились на щось куди більше та значиміше, ніж вони були на початку. Після початку Першої світової війни Пруст фактично перемістив Комбре подалі від району Ільє, розташовуючи місто на шляху битв. Або ж, якщо взяти до уваги знамениту «мадленку», смак якої й спонукає Марселя на пошуки втраченого часу:

“Вже чимало літ у Комбре для мене нічого, крім кону й драми мого лаштування до сну, не існувало, аж це одного зимового дня, коли я повернувся додому, мати, побачивши, що я змерз, захотіла почастувати мене чаєм, хоча я ніколи його не любив. Я спершу відмовивсь, але потім, хтозна й чому, роздумав. Мама послала по ті кругленькі й пухкі тістечка, так звані мадленки, сформовані ніби з допомогою жолобкуватих скойок молюсків Сен-Жака. Прибитий понурим сьогоднішнім днем і заповіддю невеселого завтра, я машинально підніс до вуст ложечку чаю, в якому розмочив шматочок мадленки. Та тільки-но чай з розкришеним тістечком торкнувся мого піднебіння, я здригнувся, відчувши, ніби в мені діється щось незвичайне. Якесь окремішне, невмотивоване раювання нарінуло на мене. Мене вже не обходили зрадливості долі, її дрібні напасті, швидкоплинність нашого життя, я, ніби запалавши коханням, наповнився якоюсь коштовною есенцією, точніше, есенція ця була не в мені, я сам був цією есенцією. Я перестав почувати себе пересічністю, нікчемою, простим смертним. Звідки взялася ця всесильна радість?”

Марсель Пруст. У пошуках втраченого часу. Том 1 “На Сванову сторону”
(пер. Анатоль Перепада) – Харків, 2009.

Відповідно, ця сцена нещодавно з'явилася в натхненному Covid -19 підкасті "Карантинна мотанка: щоденні записки нашого часу пандемії", організованому Анною Полоній з Паризького інституту критичного мислення:

Епізод 26 (опублікований у понеділок, 20 квітня 2020) називається " Фізичне відновлення та Прустська просочена чаєм мадленка". Полоній читає відомий уривок і розповідає про важливість збереження нашого зв'язку із фізичним світом, а потім спонукає слухачів зробити опис того, як це смакує.

І все ж той символічний момент рефлексивної чуттєвості - це не те, що пережив сам Пруст. Очевидно, фактична версія моменту з'являється вже на початку його раннього нарису "Проти Сент-Бева", в якому він аргументував необхідність письменникам занурюватися в глибину поверхневих спостережень соціального світу. У цій першій версії моменту одкровення кухар Пруста (а не його мати) приносить йому звичайну чашку чаю, а не трав'яний чай з *липового цвіту*, в який він занурює... *скибку грінки*:

"і в той момент, коли я поклав у рот шматочок грінки, і коли відчув, як його м'якість проникла ароматом чаю на моє піднебіння, у мене виникло відчуття неприємності, сцени герані, апельсинових дерев, відчуття надзвичайного світла, радості ..."
(переклад Вознюк Ольги)

Суть мистецтва Пруста ми можемо побачити в перетворенні сухого шматочка *pain grillé* в світлу, вологу, жіночу *мадленку*, навколо форми якої, її аромату та історії автор виткає цілу павутину асоціацій.

І все ж, глибока прірва між пережитим досвідом Пруста й мистецтвом його роману не означає, що ми помитимемось у протиставленні вигаданого Парижа Пруста зі справжнім містом, або ж Комбре з Ільє, якщо ж ми не наполягаємо на прямій, буквальній відповідності. В останніх абзацах тому "На Сванову сторону" старий Марсель повертається до паризького Булонського лісу, де він пригнічений тим, що не знаходить слідів Одети де Кресі та інших елегантних пань, котрі в його юності ним прогулювалися. "На жаль!", - виголошує він, - "там нічого не було, окрім легкових автомобілів, кермованих вусатими механіками, з високими лакеями, що бовваніли поруч". У заключних рядках книги він робить висновок:

"Знайомі місця — це всього лишень простір, на якому ми розташовуємо їх як нам заманеться. Це всього лишень тоненька верства поєднаних між собою вражень, з якої вистелене наше минуле; спогад про якийсь образ— це лише жаль про певну мить, і будинки, дороги, алеї такі самі, на жаль, зникомі, як і роки".

Марсель Пруст. У пошуках втраченого часу. Том 1 "На Сванову сторону" (пер. Анатоль Перепадя) – Харків, 2009.

Марсель, однак, помилився, хоча для усвідомлення своєї помилки йому знадобиться ще 2500 сторінок. Проте ми вже можемо помітити його помилку, знаючи, що пізніше кохання в житті Пруста був його шофер та секретар Альфред Агостініеллі. У 1913 році Агостініеллі друкував рукопис «На Сванову сторону» для публікації, проте незабаром він змінився й поїхав на південь Франції. Захопившись уроками пілотування, чоловік загинув у трагічній аварії (якщо ж це таки була аварія). Записався ж на уроки він під ім'ям "Марсель Сванн".

Під час свого меланхолійного візиту до Булонського лісу наприкінці “На Сваннову сторону” Марсель не здогадувався, що саме в той момент, коли він прагнув побачити своє перше еротичне захоплення, перед ним стояла його втрачена любов, готова відвезти його геть. У “Віднайденому часі” наприкінці своїх довгих пошуків Марсель зазначає, що "єдиний справжній рай є той, які ми втратили". Париж був раєм для багатьох поколінь письменників, хоча дуже часто це рай, який вони здобули після втрати своїх ранніх ілюзій чи справжніх батьківщин. І все ж, як ми незабаром побачимо, вони знову можуть опинитися в віднайденому Парижі, якщо ж посліднують подвійними кроками Марселя Пруста і Прустового Марселя.

Переклад Ольги Вознюк